

Współczesne przedszkole – aranżacja dziecięcego środowiska przestrzennego

dr inż. arch.
EWA TERCZYŃSKA
Politechnika Śląska
Wydział Budownictwa
ORCID: 0000-0003-1152-3002

Celem badawczym pracy jest przedstawienie zależności pomiędzy kształtem architektonicznym dziecięcego środowiska przestrzennego a jego wpływem na zdrowie, osobowość oraz rozwój stosunków społecznych. Istotnym kryterium jest powiązanie płaszczyzny psychologicznej z problematyką przestrzenno-architektoniczną i określenie związków fizycznej przestrzeni z zachowaniem człowieka.

„Przedszkole na miarę potrzeb dziecka to nie tylko właściwy system wychowania czy nowoczesne metody nauczania (...), ale także odpowiedni budynek, który swoją architekturą – wyglądem – będzie zachęcał do przebywania w nim” [1]. Natomiast według encyklopedycznej definicji środowisko przyrodnicze to otaczająca człowieka przyroda – zespół elementów przyrodniczych wzajemnie powiązanych i uwarunkowanych – ulegająca ciągłym przemianom pod wpływem sił natury oraz działalności człowieka. W ostatnim czasie zainteresowanie architektów środowiskiem przeznaczonym wyłącznie dla dzieci znacząco wzrosło. Pojawiają się coraz ciekawsze propozycje budynków przedszkolnych, bo przecież „Budynki przedszkolne należą do grupy obiektów, w których specyfika użytkowa narzuca konieczność zintegrowanego projektowania budynku i jego otoczenia” [2], co tylko potwierdza, a także w pełni odzwierciedla tezę holenderskiego architekta Hermana Hertbergera (projektanta przedszkoli w Holandii: Preschool in Oegstgeest, 2000, De Koperwiek Preschool, Venio, 1997 r.) [3], który uważał że przestrzeń przedszkola to dom, plac zabaw i małe miasto.

Metodologia badań

Każde dziecko rozwija się w innym tempie, odmiennych warunkach środowiskowych i wyróżnia się indywidualnością. Charakteryzuje się bardzo delikatną strukturą osobowościową. Przedszkole jest miejscem, gdzie dziecko dorasta, uczy się, zdobywa doświadczenie, a także spędza większą część dnia. Dzieło architektury można ocenić pozytywnie wówczas, jeżeli jest dobre pod względem funkcjonalnym, konstrukcyjnym, ekonomicznym i estetycznym oraz jest użyteczne społecznie. Można mówić o dobrej lub złej architekturze w aspekcie komfortu samopoczucia podczas przebywania w jej otoczeniu. Znajo-

mość potrzeb rozwojowych dziecka pozwala ocenić wpływ architektonicznych czynników na poprawne rozwiązania funkcjonalno-przestrzenne przyjazne małemu dziecku.

W pracy wykorzystano analizę porównawczą. Dla realizacji celu badawczego pracy całość badań przeprowadzono w trzech zasadniczych grupach:

- badania literatury przedmiotu w zakresie etapów rozwoju dziecka oraz wpływu czynników środowiska naturalnego na rozwój jego osobowości,
- badania literatury przedmiotu w zakresie ewolucji układów funkcjonalno-przestrzennych placówek przedszkolnych,
- badania szczegółowe – analiza wybranych obiektów przedszkolnych na terenie Katowic.

Wprowadzeniem do badań szczegółowych było podjęcie konsultacji z pedagogami i psychologami przedszkolnymi, a uzyskane informacje zostały wykorzystane w analizie obiektów przedszkolnych.

Aranżacja przestrzeni wewnętrznej i zewnętrznej dziecięcego środowiska przestrzennego

Dziecko rozpoczyna naukę poznawania świata od otaczających je przedmiotów, rzeczy i zjawisk. Dzieci z dużych aglomeracji miejskich, przebywające na co dzień w otoczeniu agresywnej infrastruktury osiedlowej, nie mają świadomości istnienia innego środowiska, zmieniającego się pod wpływem zjawisk przyrody. Obcowanie ze światem natury dostarcza wielu korzyści wpływających na rozwój psychofizyczny dziecka. Według Szumana „jednym ze szczególnych zadań wychowania przedszkolnego jest związanie uczuciowe dziecka z przyrodą i z światem, i z tym, co jest znaczne i dobre na świecie” [4]. Chcąc w projektowaniu obiektów przedszkolnych zaspokoić wszystkie oczekiwania związane ze wszech-

stronnym rozwojem dziecka oraz osiągnięciem sukcesów edukacyjnych, należy spełnić podstawowe czynniki wpływające na skomplikowane zagadnienia dotyczące rozwoju dziecka oraz jego kontaktu ze środowiskiem przyrodniczym. Jak twierdzi prof. A. Bańka, „środowisko fizyczne wzbogaca rozwój dziecka, ponieważ może go eksplorować i sprawdzać. Aby środowisko było stymulatorem rozwoju dziecka, musi być dostępne i logicznie zaprojektowane” [5]. Architektoniczny kształt przestrzeni fizycznej powinien w sensie fizjologicznym zapewnić człowiekowi odpowiednie warunki snu, pożywienia, odpoczynku oraz higieny, a w sensie psychologicznym zaspokoić potrzeby społeczne, a także egocentryczne. „Architektura to bardzo szczególna sztuka funkcjonowania: zamyka przestrzeń, byśmy mogli w niej mieszkać i tworzy ramy dla naszego życia” [6]. Jest częścią środowiska niezbędną dla człowieka. W architekturze wybór poszczególnych elementów sprowadza się do wyboru kształtu oraz wielkości bryły lub brył i zestawienia ich w funkcjonalną całość powiązaną z otoczeniem. Decydujące znaczenie ma określenie oddziaływania przestrzeni przedszkola na rozwój oraz odczucia małego dziecka w aspekcie struktur (kształt, skala), właściwości obiektywnych (miejsce, otoczenie), a także właściwości subiektywnych (wartości estetyczne). „Przestrzeń jest, oczywiście, czymś więcej niż złożonym i zmiennym punktem widzenia czy odczuciem. Jest warunkiem biologicznego przetrwania. Ale nie ma prostej odpowiedzi na pytanie, jak wielkiej przestrzeni potrzebuje człowiek, by żyć wygodnie” [7]. Zadaniem środowiska przestrzennego, które dla dzieci w wieku przedszkolnym stanowi źródło doświadczeń, jest dostarczenie różnorodnej stymulacji dla prawidłowego rozwoju. Do realizacji tych zadań potrzebna jest dostępność przestrzeni zewnętrznej dla dzieci oraz kompatybilność tej przestrzeni z przestrzenią dziecięcą wewnątrz budynku.

Odczuwanie przestrzeni przez dziecko związane jest głównie ze środowiskiem rodzinnym; pozostając pod wyłącznym wpływem bliskich, przyswajają sobie podstawowe nawyki oraz formy zachowania do kształtowania swojej osobowości. W momencie wprowadzenia dziecka w świat przedszkola – jako nowego miejsca pobytu – przechodzi ono proces oswojenia się i zadomowienia. Dzieci spędzają w przedszkolu dużo czasu, dlatego ważne jest zapewnienie im przyjaznego środowiska, które wpływa korzystnie na ich rozwój. Punktem wyjścia jest poznanie najbliższego otoczenia, obycie z pejzażem, następnie wzrasta jego zainteresowanie otaczającą przestrzenią, a także dążenie do penetracji coraz dalszego otoczenia. Zadaniem architektów jest stworzenie takich warunków, aby hasło Ch. Alexandra „Dzieci uwielbiają być w bardzo małych, 'jaskiniowo' uformowanych miejscach” [8] stanowiło propozycję dla samodzielnych i twórczych zachowań dziecka w budowaniu swojej przestrzeni zabawowej. Programowanie oraz projektowanie budynku przedszkolnego wymaga starannego podziału przestrzeni, w której jednym z podstawowych parametrów jest jej użyteczność. Harmonijnie wkomponowany w otoczenie budynek przedszkolny – dostosowany do skali dziecka – powinien posiadać wszystkie elementy pozwalające na prawidłowe i samodzielne jego funkcjonowanie. Cytując prof. K. Lenartowicza, „Budynek jest w skali ludzkiej wtedy, gdy został tak zaprojektowany, że ludzka postać i wszystkie inne przedmioty o rozpoznawalnej wielkości wyglądają w nim lub na jego tle normalnie” [9]. Prawidłowo zaprojektowana przestrzeń zewnętrzna uzupełnia się z przestrzenią wewnętrzną budynku przedszkolnego w realizacji celów rozwojowych dziecka oraz wyrabiania jego aktywności. Częścią infrastruktury przedszkola na otwartej przestrzeni, przeznaczoną dla potrzeb rozwojowych dzieci, są place zabaw. Najczęściej ich krajobraz tworzy strefa o charakterze przygodowym dla zabaw statycznych i dynamicznych. W tej strefie na tradycyjnym placu zabaw wyposażenie stanowią obiekty stałe oraz ruchome – piaskownice, huśtawki, zjeżdżalnie. Dzieci preferują naturalne, a także spontaniczne formy zabawy. Są to zabawy poznawcze, o charakterze społecznym. Odbywają się w środowisku, które umożliwi im swobodę eksploracji oraz ekspresji zainteresowań. Istotne jest również wydzielenie przestrzeni, która pozwala na zabawy i gry zespołowe. W nowoczesnych rozwiązaniach w zagospodarowaniu działki przedszkolnej można spotkać wydzielony teren do bezpośredniej obserwacji zjawisk przyrody (vegetacja roślin, ogródek zwierzęcy) jako przykład edukacji ekologicznej, a jednocześnie ogród może służyć jako przedłużenie sali przedszkolnej.

Fot. 1. i 2. Przedszkole Żółty słońek, Ostrów Mazowiecka, Polska, arch.xystudio, proj. 2014 [10]

Wyniki badań

Wnętrza przedszkolne wymagają optymalnych rozwiązań dla elastycznego ich kształtowania i swobodnego definiowania przestrzeni w zależności od potrzeb. Uwzględnienie tego oddziaływania w projektowaniu obiektów przedszkolnych zapewnia:

- **Intymność i poczucie bezpieczeństwa.**

Rozwiązania funkcjonalno-przestrzenne obiektów uwzględniające gradację i segregację przestrzeni mają stwarzać intymność. W połączeniu z zagadnieniami skali (eliminacja odczucia dominacji przestrzeni nad dzieckiem) musi zapewniać poczucie bezpieczeństwa. Przestrzeń sal dydaktycznych powinna mieć możliwość jednoczesnego realizowania wielu wzajemnie niekolidujących aktywności.

- **Łatwość komunikacji i orientację w otoczeniu.**

Projektowane obiekty przedszkolne w swoich rozwiązaniach powinny posiadać prawidłowo zaprojektowane i odpowiednio określone funkcje (podstawowa, pomocnicza, usługowa) oraz strefy (publiczna, półprywatna, prywatna). Gradacja przestrzeni – od prywatnej (sale dydaktyczne, ze-

spoty sanitarne) przez półprywatną (korytarze, szatnie) do publicznej (poczekalnia dla rodziców) – i wielkość tej przestrzeni jest wymogiem dla realizacji jakościowego programu dydaktycznego. Łatwość orientacji w otoczeniu oraz komunikacji w obiekcie wynikająca z czytelności układu funkcjonalnego jest ważnym elementem dla dzieci i personelu dydaktycznego. Obszary aktywności dziecięcej mogą być wyznaczone za pomocą przesuwanych drzwi i ścianek działowych czy antresoli przez zróżnicowanie poziomów lub nawierzchni podłogi, jak też wydzielenie regałami (na książki bądź zabawki) albo parawanem. Dobrze zdefiniowane granice przestrzenne w obrębie sali dydaktycznej stymulują zachowania poznawcze, wspomagają interakcje społeczne między dziećmi i opiekunami, a także zapewniają komfort podczas przebywania w niej.

- **Jakość oświetleniową.**

W obiekcie przedszkolnym (zarówno na działce, jak i w budynku) należy maksymalnie wykorzystać zalety oświetlenia naturalnego, które pozwalają na obserwację, a także mają pozytywny wpływ na nastrój i zachowanie.

Fot. 3. Luginsland Kindergarten, Stuttgart, Niemcy, arch. Benisch and Partners proj. 1990 r. [3], [11]

Fot. 4. Przedszkole, Zabrze Mikulczyce, Polska, arch. Pracownia A la Carte B. Kruszyńska proj. 2015 r. [12]

Poza tym działają bakteriobójczo. Należy wyeliminować elementy negatywne (przegrzanie w okresie letnim oraz nagłe oślnienie).

- **Jakość akustyczną.**

Oprócz cech pozytywnych dźwięk daje odczucia negatywne w postaci hałasu. W obiektach przedszkolnych głównym celem jest zapewnienie właściwego wyizolowania od hałasów zewnętrznych i wewnętrznych. Jakość akustyczna (podobnie jak jakość oświetlenia-

wa) decyduje o samopoczuciu dzieci, a także wpływa na ich zachowania oraz reakcje.

- **Jakość klimatyczną.**

Zapewnienie neutralnych warunków środowiskowych – higienicznych i zdrowotnych (właściwa temperatura, wilgotność powietrza, nieodczuwalny przepływ powietrza) skutkuje dobrym samopoczuciem.

- **Wrażenia estetyczne, satysfakcja i zadowolenie, kształtowanie osobowości dziecka.**

Przestrzeń architektoniczna w obiektach przedszkolnych powinna zawierać element poznawczy (struktur i charakter materiałów) oraz kształtujący wyobraźnię (aranżacja wnętrz, kolorystyka). Rozwiązane w ten sposób elementy wnętrz pozwolą na emocjonalne reakcje, a także na osiągnięcie właściwych efektów dydaktycznych.

Wydzielenie przestrzeni o różnych aktywnościach, odpowiednio zabezpieczonych przed hałasem, ograniczających komunikację i zapewniających izolację wzrokową, zapewni właściwy poziom koncentracji u dzieci i jest gwarancją odpowiedniego zakresu skupienia.

Natomiast możliwość ingerencji dzieci w kształtowanie własnego środowiska – udział w aranżowaniu sal dydaktycznych – stanowi element wychowawczo-edukacyjny. Pozytywne efekty tej działalności są źródłem satysfakcji, zadowolenia i wynikiem zdrowej rywalizacji. Właściwe zagospodarowanie

przestrzeni edukacyjnej umożliwi dziecku zabawę, uczenie się oraz rozwój aktywności ruchowej. „Prawidłowo zaaranżowana przestrzeń stwarza warunki pozwalające dzieciom na rozwijanie wyobraźni i uczenie się w przestrzeni i poprzez przestrzeń” [5].

Otoczenie zewnętrzne powinno być kompatybilne z wnętrzem, dlatego kompozycja przestrzeni niezabudowanej – zespołów zieleni, placów zabaw, ukształtowania terenu – wprowadza równowagę, harmonię, a także stanowi element uzupełniający bryłę budynku. Podczas projektowania nie należy zapominać o głównym dojściu do przedszkola, które powinno prowadzić bezpośrednim i bezkolizyjnym odcinkiem ciągu pieszego. Dojście do przedszkola stanowi ważny pod względem edukacyjnym czynnik rozwoju małego dziecka. Ciąg ten, z uwagi na codzienne jego pokonywanie, powinien być rozwiązany w sposób atrakcyjny oraz estetyczny, ponieważ dziecko poprzez obserwację zachowań uczy się życia. Równie atrakcyjny w rozwiązaniach powinien być plac przedwejściowy, którego główną funkcją jest zaproszenie dzieci do wnętrza. Jest również miejscem spotkań dzieci i rodziców. W jego rozwiązaniach powinny się pojawić atrakcyjne elementy małej architektury, ciekawe okazy roślinności lub elementy indywidualnego wystroju, np. rzeźby, fontanny, pergole, lampy. Atrakcyjność tych elementów, wraz z rozwiązaniem wejścia głównego, stanowi o indywidualnym, charakterystycznym wyglądzie przedszkola.

W krajobrazie zabawowym powinny być wydzielone i zdefiniowane wizualnie strefy terenów o określonym charakterze dające możliwość nieskrępowanego przemieszczania się między nimi. Wydzielenie stref dla poszczególnych grup wiekowych w zewnętrznej przestrzeni zabawowej zapewnia prywatność dla ich użytkowników, ale również umożliwia nieskrępowaną integrację pomiędzy nimi. W okresie letnim place zabaw często zastępują zajęcia w pomieszczeniach budynku, dlatego dobrze zaprojektowana przestrzeń powinna korespondować z salami, tworząc jej przedłużenie.

Wspólną cechą wszystkich placów zabaw jest stworzenie intymnych warunków do zabawy oraz zapewnienie pełnego bezpieczeństwa i wyizolowania przestrzeni zewnętrznej. Ważnym elementem jest ogród przedszkolny, wydzielony z terenów zielonych, który stanowi dla dzieci strefę rzeczywistego kontaktu z naturą. Jest przeznaczony do obserwacji przyrody, zdobywania doświadczeń. Pełni funkcję estetyczną, dydaktyczną, rekreacyjną.

Podsumowanie

Podsumowując, można stwierdzić, że aranżacja środowiska dziecięcego jest jednym z czynników warunkujących prawidłowo-

wy rozwój i pomyślną adaptację dziecka, gdyż dobrze zaaranżowane środowisko daje poczucie bezpieczeństwa. Czytelność układu rozwiązania architektonicznego ułatwia dziecku orientację w przedszkolu, a odpowiednia wielkość przestrzeni wewnętrznej i jej aranżacja stwarza komfort psychiczny. Udział dziecka w aranżowaniu obszarów aktywności, zabawie oraz w czynnościach związanych z pobytem w przedszkolu wyraża jego osobowość, sprawia satysfakcję i zadowolenie. Przestrzenne środowisko dziecięce odgrywa dużą rolę w zapewnieniu celów, a także kierunków rozwojowych. Aby środowisko było optymalnym stymulatorem rozwoju dziecka, musi być dostępne i logicznie zaprojektowane. Logika w projektowaniu nakazuje, by prawidłowo skonstruowana przestrzeń dziecięca (zgodnie ze zrozumieniem potrzeb rozwojowych dziecka oraz znajomością dziecięcej symboliki przestrzennej) wspomagała jego rozwój, a także była zgodna z zasadami psychologii dziecięcej. Dostępność środowiska umożliwiła dziecku eksplorację i sprawdzanie tego środowiska. Ponadto generuje proces nabywania różnych umiejętności i postaw.

Okres dzieciństwa i właściwe wychowanie przedszkolne są ważne dla ostatecznej dojrzałości psychicznej oraz społecznej dorosłego człowieka. Człowiek jest istotą społeczną, na którą wpływ mają inne jednostki, ale on sam też wpływa i oddziałuje na innych ludzi. Należy pamiętać, że najpierw człowiek kształtuje środowisko architektoniczne, a dopiero później środowisko oddziałuje na niego, lecz istnieje ono tylko wtedy, gdy człowiek w tym środowisku przebywa. Można więc stwierdzić, że przestrzeń architektoniczna jest zdefiniowana przez korzystających z niej ludzi. Użytkownikiem przedszkola jest małe dziecko, którego wpływ na kształtowanie środowiska architektonicznego jest niewielki, lecz oddziaływanie tego środowiska na dziecko ma ogromne znaczenie.

Bibliografia:

- [1] Leżańska W., Przedszkole jako środowiska wychowania estetycznego, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.
- [2] Marchwiński J., Starzyk A., Problematyka projektowania budynków przedszkolnych ze szczególnym uwzględnieniem aspektów ekologiczno-energetycznych. Projekt energoefektywnego przedszkola w Michałowicach. Cz. 1., „Builder” 2 (283), 2021.
- [3] Cuito A., Kindergarten Architecture, Gingko Press Inc, Spain, 2001.
- [4] Szuman S., Psychologia wychowawcza wieku dziecięcego, Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia, Warszawa 1946.
- [5] Bańka A., Społeczna psychologia środowiskowa, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2002.
- [6] Rasmussen S.E., Odczuwanie architektury, Wyd. Murator „Biblioteka architekta”, Warszawa 1999.
- [7] Tuan Y.F., Przestrzeń i miejsce, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1987.
- [8] Alexander Ch., A pattern Language, New York, 1977 – wzór 203 Child caves.
- [9] Lenartowicz K., O psychologii architektury. Próba inwentaryzacji badań, zakres przedmiotowy i wpływ na architekturę. Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 1992.
- [10] www.xystudio.pl.
- [11] Dudek M., Kindergarten Architecture, Space for the imagination, 2nd ed., Spoon Press, London 2000.
- [12] www.alacarte.com.pl.

Fot. 5. Przedszkole „Żółty słońek”, Suwałki, Polska, arch. xystudio proj. 2017 [10]

DOI: 10.5604/01.3001.0014.8831

PRAWIDŁOWY SPOSÓB CYTOWANIA
Terczyńska Ewa, 2021, Współczesne przedszkole – aranżacja dziecięcego środowiska przestrzennego, „Builder” 6 (287). DOI: 10.5604/01.3001.0014.8831

Streszczenie: Architektura jako sztuka kształtowania przestrzeni wyznacza i organizuje przychylne człowiekowi środowisko. Zapewnia przyszłemu użytkownikowi satysfakcję z przebywania w niej poprzez zaspokojenie jego potrzeb fizycznych oraz estetycznych. Współczesne przedszkole jest przede wszystkim placówką o charakterze edukacyjnym, którego celem jest przygotowanie do nauki szkolnej i odnoszenia w niej sukcesów. Nadrzędnym celem edukacji przedszkolnej jest poznanie indywidualnych możliwości dziecka, a także wykorzystanie ich do wszechstronnego rozwoju. Dobra architektura przedszkolna, poprzez swoje elementy, powinna kształtować właściwe postawy, wychowywać, rozwijać. Powinna również być źródłem pozytywnych inspiracji i poczucia jakości życia oraz zapobiegać emocjom destrukcyjnym. Celem badawczym pracy jest przedstawienie zależności pomiędzy kształtem architektonicznym dziecięcego środowiska przestrzennego a jego wpływem na zdrowie, osobowość oraz rozwój stosunków społecznych. Istotnym kryterium jest powiązanie płaszczyzny psychologicznej z problematyką przestrzenno-architektoniczną i określenie związków fizycznej przestrzeni z zachowaniem człowieka.

Słowa kluczowe: architektura, architektura przedszkolna, kształtowanie przestrzeni

Abstract: CONTEMPORARY KINDERGARTEN – ARRANGEMENT OF CHILDREN'S SPATIAL ENVIRONMENT. Architecture as the art of shaping space defines and organises a human-friendly environment. It provides

its future user with satisfaction from staying in it by satisfying his/her physical and aesthetic needs. A contemporary kindergarten is, first of all, an institution of an educational character, the aim of which is to prepare for school learning and success in it. The overriding aim of pre-school education is to get to know the individual abilities of the child and to use them for comprehensive development. Good pre-school architecture, through its elements, should shape proper attitudes, educate and develop. It should also be a source of positive inspiration and a sense of quality of life and prevent destructive emotions. The research aim of this study is to present the relationships that occur between the architectural shape of children's spatial environment and its influence on health, personality and the development of social relations. An important criterion is to link the psychological plane with spatial-architectural issues and to determine the relationship of physical space on human behaviour.

Keywords: architecture, kindergarten architecture, shaping space